PREOCUPĂRI DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR ALE MEMBRILOR SOCIETĂŢII „PETRU MAIOR"

de

CORNELIU CRĂCIUN

În mod constant, în activităţile societăţilor de lectură ale elvilor români din Transilvania, ale societăţilor studenţeşti române din fostul Imperiu austro-ungar, o preocupare fundamentală a constituit-o cunoaşterea, relevarea şi valorificarea elementelor de civilizaţie materială şi spirituală ale poporului român. Acest interes era alimentat de conştiinţa semnificaţiei superioare a faptelor de cultură aparţinînd unui popor oprimat şi negat în propria-i ţară. O cultură populară de certă valoare era pentru tînăra generaţie studioasă un semn de nobleţe etnică.

Preocupările de etnografie şi folclor ale membrilor societăţii „Petru Moiar" s-au materializat în forme deosebite, pe care ne propunem să le consemnăm în materialul de faţă, cu convingerea că în felul acesta se repune în drepturile sale o contribuţie de valoare la dezvoltarea folcloristicii româneşti.[1]

Au suscitat atenţie din partea membrilor societăţii manifestările cu un pronunţat caracter social, cu antrenarea unui număr mai mare de participanţi, din interpretarea cărora se puteau emite judecăţi cu valoare generalizatoare. În şedinţa societăţii din 17 decembrie 1868, „Francescu Longinu (Hosszu) vorbi despre noaptea de San Vasiliu."[2] Expunerea a fost publicată la puţin timp după aceea în revista *Familia* a lui Iosif Vulcan. La acea dată vicepreşedinte al societăţii, Vulcan îşi pune la dispoziţie coloanele revistei sale nu numai pentru informaţii relative la activitatea societăţii, dar şi pentru publicarea lucrărilor membrilor ei. Prezentarea

---

[1] Viorel Faur, *Societatea de lectură din Oradea, 1852—1875* (studiu monografic), Muzeul Ţării Crişurilor, Oradea, 1978, p. 178: „Atragem ... atenţia cercetătorilor din domeniul folcloristicii că un teren de investigaţie ignorat pînă acum este tocmai contribuţia societăţilor şi reuniunilor cultural-naţionale la punerea în valoare a creaţiei literare şi muzicale populare, care ofereau totodată un cadru organizat formării deprinderilor şi criteriilor ştiinţifice necesare culegerii folclorului şi informaţiilor de factură etnografică".

[2] *Familia*, 1868, nr. 43, p. 512.

https://biblioteca-digitala.ro

obiceiului este precedată de cîteva enunțuri laudative la adresa datinilor poporului român, apreciate pentru naturalețe, spontaneitate, frumusețe intrinsecă, pentru valoarea lor de document istoric.[3] Același, în ședința din 7 ianuarie 1869, „ceti o datina poporala intitulata „Ospetiul feciorilor . . .“[4].

Asupra obiceiului de Sfîntul Vasile se revine tot la începutul acestui an, într-un material mai larg, cu o argumentație teoretică a necesității interesării de cultura populară mai puternică, prezentat în ședința din 14 ianuarie 1869: „. . . s'a cetit operatul lui Simeon Botizan, intitulat *Noptea de San'Vasiliu in Marmația*“[5], publicat și el în revista lui Iosif Vulcan, sub titlul *Séra de San Vasiiu in Maramuresiu*. Autorul cunoștea meritele lui Vasile Alecsandri și B. P. Hașdeu în descoperirea și afirmarea valorii culturii populare, el invocînd numele lor în sprijinul afirmării capacității poeziei populare și a datinilor de a ne reprezenta ca entitate națională. Regăsim afirmată ideea de sorginte herderiană cu privire la valoarea documentară a culturii populare. Pentru autor, care preia o idee a Școlii ardelene[6], datinele românilor le continuă pe cele romane și din compararea lor se deduce indubitabil romanitatea noastră.[7] O patetică și sinceră chemare către oamenii de cultură adresează autorul în scopul cunoașterii vieții poporului.[8]

De o audiență deosebită a beneficiat și lucrarea *D'ale carnavalului*, elaborată de Victor Păcală. Din rezumarea făcută reiese că au fost prezentate manifestările cu caracter de petrecere: „Autorul arată obârșia carnevalului nostru și felul lui de sărbare în anticitate. Disertează apoi despre toate momentele mai principale din carneval și înfățoșează tablourile cele mai varii / din câșlegi (carneval) la procesiuni festive, baluri și picnicuri, reprezentațiuni și întruniri sărbătorești.“[9]

---

[3] *Ibidem*, nr. 45, p. 532.

[4] *Ibidem*, 1869, nr. 1, p. 10.

[5] *Ibidem*, nr. 2, p. 22.

[6] *Ibidem*

[7] Ovidiu Bîrlea, *Istoria folcloristicii românești*, București, Editura enciclopedică română, 1974, p. 34: „Micu (Samuil Micu — n.n.) nu se îndoiește „că cele mai multe obiceiuri ale românilor din Dachia sînt tocmai acelea care le-au avut romanii cei vechi din Italia.“

[8] *Familia*, 1869, nr. 5, p. 50: „Dacă istoricii, poate nechemați, cari în neștiința (nu zic maliția) lor făceau din noi, din români, tot feliul de tricodienie, numai aceea ce sîntem, nu, — dacă acei ignoranți sau mistificatori și-ar fi dat capul pentru a studia viața poporului român astfel, pe cum s-a manifestat (și încă se manifestă) necurmat în datinele și poesia lui, desigur n-ar fi orbecat în întunericul absurdităților ipotetice, presintîndu-ne lumei credule acum ca pe niște slavi, acum ca pe germani, daci etc.; ci ar fi fost siliți a spune adevărul în deplina lui colore — ast-fel, încît nemoritorii Șincai, Petru Maior (patronul societății noastre) și alții n-ar fi avut atâta trudă pentru a capacita lumea documentîndu-i că leii nu se pot anumera soiului șoarecilor și că noi românii nu suntem altu-ceva decât Romulidae gloriae nati.“

[9] *Ibidem*, p. 49: „Meargă cei chemați, ma să ustenim toți câți ne interesăm de productele geniului român, — să mergem și să intrăm în casa ori în cortul țăranului român, să urmărim cu atențiunea noastră pe toți membrii familiei lui — in

https://biblioteca-digitala.ro

Ca o formă frecventă și eficientă a societății, de afirmare a spiritului național, de relevare a talentelor și a eforturilor proprii, Societatea organizează baluri și concerte, beneficiind de o participare numeroasă din partea membrilor coloniei române din Budapesta sau chiar a unor străini. În compunerea programului acestor manifestări intrau cîntecele și dansurile populare românești.

Într-o informație este prezentată ca o reușită ședința publică din 2 aprilie 1874, încheiată printr-un banchet în cursul căruia „... corul voc. (al) mai intona dintre horele nat. (ionale) și dn S. Margineanu cand. (idat) de adv. (ocat) canta câte-va doine poporali din tierr'a Oltului.“[10] Într-o corespondență din același an, semnată Codrean, relativă la aniversarea de către tinerimea universitară română a adunării de pe Cîmpia Libertății din 3/15 mai 1848 de la Blaj, se fixează succesiunea momentelor de celebrare. Tineretul studios român din Budapesta s-a adunat la sediul Societății „Petru Maior“, de unde, în sunetele Imnului lui Andrei Mureșanu s-a deplasat la păduricea orașului. După ce au fost rostite cîteva discursuri despre semnificația evenimentului, despre valoarea lui exemplară pentru posteritate, „Corul soc.(ietății)“ Petru-Maior „intona mai mulți buccati din insuffletitoriele cantece poporali, în cari se refrange geniul națiunii române.“[11] Într-o corespondență semnată Cobold, *Serat'a Societății „Petru Maior,* relativă la ședința publică din 23 martie 1879, se consemnează: „... dl Barianu esecuta cu vocea-i de tenor niște cântece poporali ...“[12]. Se remarcă participarea la aceste manifestări și a unor personalități ale vieții artistice din țară. Într-o informație despre ședința festivă din 10 decembrie 1904 se precizează: „În pauză obiectul aplauzelor generale și sgomotoase au fost cântecile românești ale baritonului de epocă Corfescu din România, care în adevăr a produs mare însuflețire cu vocea-i plină, puternică și sonoră.“[13]

Un punct de atracție și de mîndrie îl constituia prezența dansurilor populare, executate de tineri în costume naționale. Se poate detecta pe parcursul anilor preocuparea Societății de a-și asigura costume naționale proprii. Din situația de solicitantă de costume pentru programele sale artistice, Societatea ajunge să ofere ea cu împrumut diverșilor solicitanți români. În vederea balului programat a se desfășura la 11 februarie 1873,

toți pașii, la toate ocu(p)ațiunile lor; — să-i vedem iarna, primăvara, vara și toamna; să ascultăm doinele triste și de bucuria, cântecele lor despre trecut; să nu lipsim din șezători, de la logodiri, nunți, botezuri și de la înmormîntări; — apoi în legătură cu aceste să fim martori acelor misterioase ce se săvîrșesc la zile mari, la ocasiuni solemne în toate patru părțile anului; să contemplăm a supra acestora, să le studiem cu asiduitate, — și rezultatele vor fi de sigur atât de bogate în cât vor înple abisurile ce ar putea îngropa în sînul lor întunecos perioade întregi din istoria românilor Daciei Traiane.“

[10] *Raportul anual al societății de lectură „Petru Maior“ din Budapesta pe anul administrativ 1897/8,* 1898, (Orăștie), p. 36—37.

[11] *Federațiunea,* 1874, nr. 23, p. 402.

[12] *Ibidem,* nr. 35, p. 445.

[13] *Familia,* 1879, nr. 20, p. 135.

https://biblioteca-digitala.ro

comitetul de organizare s-a adresat unor persoane din Orăștie „rogându-i pentru împrumutarea vestmintelor de calusieri, care strabun joc și în est an va fi produs de 11 tineri, spre admirarea și delectarea publicului."[14] Parte din vestimentația necesară interpretării dansurilor populare provine din donații. În acest sens comitetul Societății adresează mulțumiri publice „On. (oratei) dómne Julian'a Perianu, care a binevoit a dona societatei trei camesie și trei brane natiunale callusieresci . . ."[15]. Un raport al casierului Societății relativ la veniturile încasate în urma seratei literare organizate în folosul Societății, la 12 februarie 1879, indică procurarea unor elemente vestimentare pentru formația de călușari: „Totuodata (casierul — n.n.) refereaza, că cu această ocasiune procurandu-se pentru „Calusieri" 10 chimiri, 10 parechi de cioareci-flaneru, 10 parechi de opinci, 10 brane, 10 parechi de ciorapi, 10 batiste vergate și 24 perechi de zurgălae asemenea s-au predat Societății noastre. — Comitetul luînd cu viuă plăcere această referandă la cunoscientia, — veștmentele pre langa inventariu se predau bibliotecariului . . ."[16]. Două adrese de mulțumire evidențiază sprijinul dat de Societate în organizarea altor manifestări românești: „Dl. G. Muntean, locotenente în Viena, ne mulțămesce pentru bunăvoința ce am avut imprumutîndu-i vestmintele calușerilor."[17]; „Secretariul face cunoscut că Dl. locotenent P. Roșca din Viena de asemenea ne mulțămeșce pentru bunăvoința ce am avut imprumutandu-i și Dsale vestmintele călușerești."[18].

Interpretarea dansurilor populare românești puneau în evidență sensibilitatea artistică a poporului nostru, forța și optimismul nostru, aduceau imagini de viață și spirit românesc, estompînd astfel distanța plecării de acasă.

Pentru 12 februarie 1879, cînd urma să aibă loc serata muzical-literară a tinerimii române din Budapesta, al cărei venit era destinat Societății „Petru Maior", se anunța participarea la ea a unor familii române și filoromâne din oraș, comunicîndu-se totodată și prezența în program a două puncte care, cu ocazia unor manifestări anterioare, produseseră o puternică impresie asupra invitaților străini: „Cîntecul Gintei Latine" și „Călușierul" au deșteptat cea mai viuă interesare în publicul unguresc d'aice".[19]

---

[14] *Ibidem*, 1904, nr. 50, p. 598.

[15] *Federațiunea*, 1873, nr. 2, p. 8.

[16] *Ibidem*, 1874, nr. 24—25, p. 407—408.

[17] Arhivele Statului Cluj-Napoca, *fond Societatea „Petru Maior"*, Protocolulu siedintieloru Comitetului soci.(etății) „Petru Maioru" (dosar neorganizat).

[18] *Ibidem*, Proces verbal luat în a 22 ședință ordinară a comitetului ținută în 25 martie (18)86, în Procese ale ședințelor Comitetului an. scol. 1885/6 (dosar neorganizat).

[19] *Ibidem*, Proces verbal luat în a 23 ședință ordinară a comitetului ținută Joi în 8 aprilie (18)86.

https://biblioteca-digitala.ro

Relatările primesc uneori ținuta severă a ripostei pentru afirmarea unor drepturi legitime ale noastre. Sub genericul *Serata tinerimei române din Budapesta apreţiată de ziaristica ungurească*, *Familia* detașează cîteva fragmente din periodicele budapestane cu privire la acest eveniment artistic românesc. Extrasele comunică interesul și satisfacția cu care au fost primite dansurile populare românești, pentru frumusețea lor și pentru calitatea interpretării. Publicația lui Vulcan nu ezită însă să intervină ferm împotriva tendințelor de eliminare a unor elemente specific naționale din manifestările artistice ale unui popor. Referindu-se la serata amintită, cronicarul publicației *Egyetértés* incrimina rostirea comenzilor de joc în limba română, ceea ce declanșează replica decisă și ironică din partea *Familiei:* „... l'a încîntat (pe cronicar — n.n.) înfățișarea suprinzătoare și pitorească a junilor cari au jucat „Calusierul"; nu-i place înse ordinea de joc, care era numai românesce, căci astfel dlui raportor mai că i s-a scrîntit limba. Sermanul! ... Pecat, că nu propune, ca ministeriul se ordone ca în balurile românesci se nu mai fia iertat a întrebuintia ordini de joc românesci, ci aceste se se facă în limba statului"[20].

Prezența dansurilor populare în compunerea programelor artistice a reprezentat un plus calitativ. Într-o corespondență *Scrisori din Budapesta (Despre junimea studioasă. — Societatea „Petru Maior". — Întreprinderi literare. — Ajutorarea Societății.)* se comunica faptul că în programul de acțiune a tineretului universitar român din Budapesta era inclusă și „arangiarea unei petreceri sociale"[21], avîndu-se în vedere că pînă în prezent asemenea activități i-au validat valoarea lor materială și morală. „De sine se înțelege că se va purta grige deosebită de jocurile și costumele naționale române, care totdeauna au fost primite cu interes deosebit de întreg publicul străin și român"[22].

Interesul pentru a asigura caracterul deplin național al manifestărilor organizate, pentru a acredita conștiința frumuseții costumelor populare românești este evidențiat și de recomandarea ca femeile să îmbrace cu aceste ocazii costume populare: „Damele sînt rugate a se presinta în toaletă de seară sau în costum național"[23]; „Damele să fie rugate a se presenta posibil în costum național pentru mai marea simplitate și reușită a serbărei"[24].

Între preocupările membrilor Societății au intrat și culegerea și interpretarea creației populare. Că ei erau orientați în aceste probleme reiese din frecvența unor asemenea puncte în compunerea ședințelor, din dinamismul discuțiilor cînd obiectul este creația populară.

---

[20] *Familia*, 1879, nr. 8, p. 60.
[21] *Ibidem*, nr. 10, p. 71.
[22] *Ibidem*, 1880, nr. 90, p. 562.
[23] *Ibidem*
[24] *Ibidem*, 1898, nr. 18, p. 214.

https://biblioteca-digitala.ro

În ședința din 25 februarie 1869, „Fr. Longin a cetit o colectiune de chiuiture poporale . . .“[25]. Într-o alta, Absolon Todea, doctorand în drept și vicepreședinte al Societății, „a cetit o disertațiune a sa „*Despre poesi'a poporala* . . .“[26] Pentru serata literar-muzicală proiectată pentru luna mai 1901, Dionisie Stoica se înscrie cu lucrarea *Despre doină*. Preocupările autorului în această direcție s-au finalizat prin publicarea lucrării: „La serata literară-musicală arangiată de societate în 16 Maiu a.c., comisiunea literară a contribuit cu punctul: *Despre doină*. — Dor și jale. — de dl *Dionisie Stoica*. Autorul într-un stil fluent și ritmic ne arată rolul, ce-l joacă doina în viața Românului. Lungile aplauze au dovedit interesul și plăcerea, cu care a fost ascultat operatul. A apărut în *Telegraful român* — Nrii 63—65, an 1901.“[27]

În cadrul ședințelor de lucru discuțiile pro și contra se desfășoară și pe probleme de literatură populară, relevînd din partea participanților opinii întemeiate pe un interes de durată față de acestea. Pe de altă parte, frecventarea literaturii populare își pune amprenta și asupra creațiilor proprii. În urma lecturii a două poezii aparținînd lui Dionisie Stoica și a prezentării făcute de către un membru al comisiei literare se declanșează o confruntare de opinii care nu putea fi decît profitabilă participanților și care, progresiv, își lărgește sfera de raportări: „O viuă discuție se născu între membrul Meșter și recenzent deoparte și Dion. Stoica, ca autorul poeziilor, — după cum mai târziu se descoperi —, de altă parte. Discuția decurge în deosebi în giurul următoarelor chestiuni: poezia poporană și nascerea ei, espunerea unui sistem de critică cu ocasia critisării unui op de artă și cu privire la clasificarea operilor literare.“[28]

Aprecierea lucrărilor în vederea includerii lor într-un *Almanach* prilejuiește, de asemenea, cîteva raportări la literatura populară și evidențiază niște luări de poziție juste. Pe de altă parte relațiile despre acest aspect din viața Societății reliefează o atmosferă democratică, de liberă exprimare a opiniilor și de cîștig de către posesorii argumentelor serioase. Sistemul votării este practicat în cazuri de divergență irezolvabilă. Între colaborări se numără și lucrarea lui At. M. Marienescu, *Smeii în basmele populare*. Nu cunoaștem motivul rezervei recenzentului, nici al opoziției unora dintre membri față de ideea publicării lucrării, reținem însă atitudinea ca atare și modul de rezolvare a ei: „Fiind-că Dnl recensent n'a venit cu-o parere hotărîtă, ca să se publice sau nu, se pune la discuție la care iau parte D. Fruma, Bogdan, Borcea, Navrea. Nascendu-se divergință de păreri să pune la vot publicarea sau nu a lucrarei de față în

[25] Arhivele Statului Cluj-Napoca, *fond Societatea „Petru Maior“*, *Protocolul proceselor verbale ale societății de lectură „Petru Maior“* (dosar neorganizat).

[26] *Familia*, 1869, nr. 7, p. 82.

[27] *Ibidem*, 1879, nr. 86, p. 556.

[28] *Raportul anual al Societății de lectură „Petru Maior“ din Budapesta pe anul administrativ 1900—1901*, Budapesta, 1902, p. 42.

https://biblioteca-digitala.ro

viitorul Almanach.“[29] Discuții contradictorii apar și cu prilejul deliberării asupra lucrării *Moca Viteazul* de dr. Vasilie Bologa, predată, de asemenea Societății, pentru tipărire în almanah. În pofida recenziei favorabile susținute de Victor Nemeș, se aduc argumente în a demonstra absența din narațiune a trăsăturilor fundamentale, definitorii ale poporului nostru, reliefîndu-se incapacitatea personajului de a reprezenta profilul național propriu. Extragem din procesul-verbal al ședinței a IV-a literare a Societății din 30 septembrie 1900: „Recensentul cumpenind atât părțile bune cat și cele rele ale acestei lucrări, o recomandă pentru almanach.

Membrul P. Ciolean face contrapropunere, ca: lucrarea de față să nu fie publicată în almanach. Motivele: Legenda aceasta nu poate fi luată din viața poporului român, cât timp cunoaștem caracterul și însușirile rele ale lui Moca Viteazul. Rolul acestui erou e demoralizator pentru popor. Sunt typuri cu mult mai însemnate, de un character firm și cu trăsuri (trăsături — n.n.) generale characteristice poporului nostru, de cât Moca Viteazul. Tot în acest sens vorbește și membrul R. Boca, ear pentru propunerea comisiei literare vorbește M. Navrea.

Punîndu-se la vot se primește contrapropunerea membrului P. Ciolean cu 5 voturi contra 3“[30].

În biblioteca Societății se găseau cărți relative la cultura populară. Se poate determina, de asemenea, preocuparea pentru îmbogățirea fondului de carte cu lucrări circumscrise sferei amintite. Dintr-o „Multiamita publica“ adresată celor care au donat cărți pentru biblioteca Societății și publicată în *Federațiunea* aflăm că printre ele se află și volumul Poesia poporala ballade, cullese de At. M. Marienescu“.[31] O consemnare din procesul-verbal al ședinței a VIII-a a comitetului din noiembrie 1885 se referă la donarea de către Academia Română a două cărți.[32] Una este *Doine și strigături din Ardeal* (1885) elaborată de Ioan Urban Jarnik și Andrei Bârseanu. Procesul-verbal al ședinței comitetului din 16 aprilie 1890 înregistrează propunerea bibliotecarului de a se lega cărți și periodice, între care *Familia, Convorbiri literare,* monografia etnografică a Elenei Sevastos, *Nunta la români* (1889)[33]. Între cărțile notate în procesul-verbal al ședinței a IX-a a comisiei literare a Societății din 19 februarie 1903 cu scopul de a fi procurate pentru bibliotecă figurează: T. G. Djuvara, *Su-*

---

[29] Arhivele Statului Cluj-Napoca, *fond Societatea „Petru Maior“*, Proces verbal luat în ședința VI ordinară a comisiunei literară a societăței de lectură „Petru Maior“ ținută în 26 Nov. (18)99, în Comisia literară 1899—1905 (dosar neorganizat).

[30] *Ibidem*, Procesele verbale ale Societății de lectură „Petru Maior“ 1898 — (dosar neorganizat).

[31] *Federațiunea*, nr. 24—25, p. 407.

[32] Arhivele Statului Cluj-Napoca, *fond Societatea „Petru Maior“*, Procese verbale ale ședințelor Comitetului an. scol. 1885/6 (dosar neorganizat).

[33] *Ibidem*

https://biblioteca-digitala.ro

perstițiunile la români, S. Fl. Marian, *Satire poporane române*, Dr. L. Șăineanu, *Studii folkloristice*, G. D. Theodorescu, *Poesii poporale române*.[34]

Societatea se angajează în 1897 să sprijine întreprinderea lui I. Zanne de a realiza un corpus al proverbelor românești. Pentru a realiza aceasta Societatea compune un apel adresat preoților și învățătorilor români „ca să ne sprigineascĕ, trimițîndu-ne nouă la adresa Societății Petru Maior (Bpesta, Molnárutcza 20) colecții de proverbe românești".[35]

Interesul manifestat consecvent față de cultura populară română a accentuat caracterul național al activității desfășurate de membrii Societății.

---

[34] *Ibidem*, Comisia literară 1899—1905 (dosar neorganizat).

[35] Arhivele Statului Cluj-Napoca, *fond Societatea „Petru Maior"*, Afacerea „*Almanachului*" societății „Petru Maior", pornită în urma hotărîrii din ședința ținută în 27 Faur 1897 (dosar neorganizat).

https://biblioteca-digitala.ro